

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ยุคการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว คุณภาพของแรงงาน จึงนับได้ว่าเป็นความจำเป็นสำคัญต่อการผลิต ไม่ว่าจะในทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและบริการ หากแรงงานยังมีคุณภาพไม่เพียงพอที่จะเป็นกลไกสำคัญของการผลิตได้แล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็คงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ การศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงได้รับการกล่าวถึงและสังคมก็มุ่งหวังที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ในสังคม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของประชาชนเป็นอย่างมากมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา เช่น การออกกลางคันของนักเรียนในโรงเรียนด้วยสาเหตุต่าง ๆ การไม่ได้รับโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ เนื่องจากอยู่พื้นที่ห่างไกล การไม่ได้รับการฝึกฝนทักษะอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนการที่โรงเรียนขาดแคลนครูในสาขาวิชาต่าง ๆ จากการสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 13 ปีขึ้นไป) มีการศึกษาระดับไม่เกินประถมศึกษาอยู่ถึงร้อยละ 83.6 ส่วนระดับมัธยมศึกษาเพียงร้อยละ 6.1 เท่านั้น คุณภาพของประชากรวัยแรงงานในระดับนี้ไม่เพียงพอที่จะเป็นพื้นฐานของการเพิ่มศักยภาพการผลิตให้กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย (ปีทมา แสงจันทร์, 2537)

เมื่อพิจารณาถึงการจัดการศึกษาของประเทศไทยแล้ว โดยทั่วไปการศึกษาไทยในปัจจุบัน ประเทศไทยจะแบ่งระดับการศึกษาออกเป็น 4 ระดับ กล่าวคือ

ระดับก่อนประถมศึกษา

ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เป็นการให้การศึกษาแก่เด็กวัย 3-5 ปี จัดขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน โรงเรียนอนุบาล ศูนย์โภชนาการเด็ก เป็นต้น

ระดับประถมศึกษา

ในระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในลักษณะของการจัดการศึกษามากับบังคับให้แก่เด็กที่มีอายุ 6-11 ปี ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- ประถมศึกษาปีที่ 6

นอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ที่ไม่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีอายุ 14 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป โดยเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

ระดับมัธยมศึกษา

เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ เป็นการศึกษาหลังประถมศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพ เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัดเพื่อให้แก่แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จำแนกเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ในระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3 ให้แก่นักเรียนที่มีอายุ 12-14 ปี

นอกระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 ให้แก่ประชาชนที่มีอายุ 14 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ในระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - มัธยมศึกษาปีที่ 6 ในสายสามัญ และประกาศนียบัตรวิชาชีพ 1-ประกาศนียบัตรวิชาชีพ 3 ในสายวิชาชีพ โดยมีอายุ 15-17 ปี

นอกระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530

ระดับอุดมศึกษา

เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนากำลังคนในระดับสูงที่เน้นในสาขาวิชาชีพ โดยเฉพาะการให้บริการ ทั้งระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ระดับปริญญาตรีและระดับสูงกว่าปริญญาตรี จัดในรูปแบบระบบโรงเรียนและระบบมหาวิทยาลัย ตลอดจนวิทยาลัยวิชาการเฉพาะของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ

ในแต่ละระดับจะมีการศึกษาหลัก ๆ อยู่ 2 ประเภทคือ การศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับการศึกษาระบบโรงเรียนนั้นมีข้อจำกัดมากทั้งในด้าน อายุของผู้เรียน สถานที่ หลักสูตรและเวลาเรียน ไม่สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้ทั่วถึง (เชียรศรี วิวิธสิริ, 2530) การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นการช่วยสนับสนุนให้มีส่วนร่วมกับการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อให้การศึกษามีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนและให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองมากที่สุด (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530)การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญและได้รับความสนใจมากขึ้น เพราะทำให้

ผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตามแนวคิดของการศึกษาดลอดชีวิต (สุนทร โคตรบรรเทา, 2524) และรัฐบาลได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดังปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 4 พ.ศ. 2520 - 2524 เป็นต้นมาจนถึงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 ซึ่งเน้นนโยบายการส่งเสริมการศึกษาดลอดชีวิตและส่งเสริมความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในปี พ.ศ.2536 คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเห็นชอบให้ขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี โดยเน้นการใช้การ-ศึกษาทางไกล เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อเร่งเร้าให้มีการศึกษาต่ออย่างกว้างขวาง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ มีภารกิจหลักอยู่ 3 ประการได้แก่ การให้ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การให้บริการข้อมูลข่าวสารที่ทันเหตุการณ์และการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะวิชาชีพ เป็นการมุ่งจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนให้ได้มีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ให้สามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีเครื่องมือในการประกอบอาชีพ เช่น การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีรูปแบบการจัด 3 วิธีเรียนคือ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนทางไกลและวิธีเรียนด้วยตนเอง ด้านการให้บริการข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้นำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้ชุมชน การเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และด้านการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะวิชาชีพ เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การจัดกลุ่มสนใจ การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น (สุทธิวรรณ คงสวัสดิ์, 2536)

จากการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนเห็นความสำคัญของการให้ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นภารกิจหลักอันดับแรก การศึกษาทางไกลเป็นการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่จัดเพื่อส่งเสริมการศึกษาดลอดชีวิต เพราะมีหลักในการจัด คือ เป็นการเรียนระบบเปิดเรียนโดยใช้สื่อประสมและเรียนด้วยตนเอง (สมชาย ทีปกร, 2531) ด้วยเหตุนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงนำหลักในการจัดการศึกษาทางไกลมาจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย และเรียกวิธีเรียนนี้ว่า " วิธีเรียนทางไกล " นักศึกษาที่เรียนวิธีเรียนทางไกลในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเรียนตามหลักหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 ซึ่งประกอบด้วยหมวดวิชาบังคับ หมวดวิชาเลือกและกิจกรรม โดยผู้เรียนจะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากสื่อประสม ได้แก่ สื่อหลัก สื่อเสริม และการพบกลุ่ม (ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา, 2533)

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาทางไกลมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2379 ที่เริ่มมีการให้ปริญญาภายนอกของมหาวิทยาลัยลอนดอน ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นการสอนทางไปรษณีย์และได้พัฒนาไปใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งใช้สื่อประสมแล้วการศึกษาทางไกลก็ได้ขยายแนวคิดกระจายออกไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก

ประเทศไทยเริ่มนำการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์เข้ามาดำเนินการในปี พ.ศ. 2518 โดย กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมวิชาการ (ซึ่งต่อมาได้รวมหน่วยงานเข้าด้วยกันเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน) ได้เสนอโครงการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษาออกโรงเรียน

ขึ้น ในการดำเนินงานนั้นได้มีการทดลองใช้วิทยุกระจายเสียงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2519) ลักษณะของรายการเป็นรายการทั่วไปและรายการเรียน โดยรายการทั่วไปจัดให้กับกลุ่มผู้รับชมรับฟังทั้งในเมืองและชนบทให้บริการความรู้ทั่วไปและส่งเสริมให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ในเรื่อง การเกษตร ธรรมจรรยาภูมิปัญญา อนามัยและการวางแผนครอบครัว ในส่วนของรายการเรียน จัดให้หลักสูตรที่แน่นอน มีระบบการลงทะเบียน มีการพบกลุ่มกับวิทยากรประจำกลุ่ม ในระหว่างปี พ.ศ. 2520 - 2524 ได้ทดลองจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับ 3-4 และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ กลุ่มสนใจรูปแบบการจัดนั้นใช้สื่อ 3 ชนิดคือ คู่มือเรียน รายการวิทยุ และการพบกลุ่มกับครูประจำกลุ่ม ในช่วงแรกใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่นเป็นหลัก ต่อมาเมื่อกรมประชาสัมพันธ์ได้จัดตั้งวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาขึ้น จึงได้ใช้สถานีวิทยุแห่งนี้กระจายเสียงเพื่อการศึกษาของโครงการดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 ได้ทดลองหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 5 ทางวิทยุและไปรษณีย์ขึ้นด้วยจนถึงปี พ.ศ. 2530 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษาสายสามัญขึ้นแบ่งเป็น ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวิธีเรียน 3 วิธีคือ วิธีเรียนแบบชั้นเรียนวิธีเรียนด้วยตนเอง และวิธีเรียนทางไกล ซึ่งพัฒนามาจากการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์

ก่อนจะมีการพัฒนาการศึกษาทางไกลในรูปของโครงการการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์นั้น ประมาณปี พ.ศ. 2507 ก็ได้มีการทดลองใช้วิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาแล้ว โดยจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและรายการวิทยุโรงเรียนขึ้นให้บริการแก่การศึกษาในระบบโรงเรียนและจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษาขึ้นให้ บริการความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ออกอากาศที่สถานีวิทยุศึกษา (ปัจจุบันสังกัดศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน)

ในปัจจุบันการศึกษาทางไกลในระดับที่ต่ำกว่าอุดมศึกษา ดำเนินการโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ขณะนี้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2531 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2530 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2530 ในการเรียนจะมีสื่อหลักคือแบบเรียนหรือคู่มือเรียนให้ผู้เรียนศึกษา และทำแบบฝึกหัดด้วยตนเองและใช้รายการวิทยุเสริมความรู้ในแต่ละหมวดวิชาออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เครือข่าย 2(สวศ. 2) และนอกเหนือไปจากสื่อแบบเรียนและรายการวิทยุแล้วยังจัดให้ผู้เรียนได้พบกลุ่มซึ่งจะได้พบกับเพื่อนที่เรียนหลักสูตรเดียวกัน ทั้งต่างวัย ต่างอาชีพ เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขวางมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาของคนในการพบกลุ่มจะมีครูประจำกลุ่มช่วยเหลือให้คำแนะนำในการเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน การพบกลุ่มนี้จะพบกันสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง มีสื่อแบบเรียนให้ทบทวนเวียนยืมเรียนผู้เรียนในระดับประถมศึกษาจะได้รับการยกเว้นค่าเล่าเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นผู้เรียนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าเล่าเรียน 995 บาท ตลอดหลักสูตรและในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็จะเสียค่าเล่าเรียน 2,335 บาท ตลอดหลักสูตร ปัจจุบันมีผู้เรียนการศึกษาทางไกลของกรมการศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1,268,323 คน จำแนกเป็นระดับประถมศึกษา จำนวน 269,066 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 686,532 คน และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 313,725 คน (กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538)

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาทางไกลในประเทศไทยนั้น แม้จะมีการพัฒนามากกว่า 1 ทศวรรษแล้วก็ตาม ความที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้การจัดการศึกษาทางไกล ยังต้องประสบปัญหาหลัก ๆ อยู่ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาผู้จัด ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานของรัฐ การบริหารกิจกรรมจึงดำเนินไปตามระบบราชการที่มีขั้นตอนมากมาย ประกอบกับไม่สามารถจะดำเนินการออกอากาศได้เองโดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ ซึ่งดำเนินงานโดยหน่วยงานที่ใช้ระบบธุรกิจ ทำให้การประสานงานไม่สะดวกนัก ดังจะเห็นได้ว่า การผลิตสื่อไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมจะใช้ การออกอากาศมีข้อจำกัดในด้านคุณภาพของรายการ รูปแบบของรายการและเวลาออกอากาศ

2. ปัญหาของรับผู้บริการ การศึกษาทางไกล เป็นการศึกษาที่ให้อิสระแก่ผู้เรียนมากเป็นพิเศษ ผู้เรียนจะต้องมีวินัยในตนเอง สามารถวางแผนการทำงานและการเรียนไปพร้อม ๆ กันได้ ซึ่งเป็นเรื่องของอุปนิสัย การมีวินัยในตนเอง ฉะนั้น อาจจะทำให้เกิดปัญหาการออกกลางคันของนักศึกษาสูงกว่าระบบปกติ นอกจากนี้ยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการรับสื่อของนักศึกษา เช่น การไม่ได้รับเอกสารทางไปรษณีย์ การไม่มีเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งตารางออกอากาศ อาจจะไม่ตรงกับเวลาว่างของนักศึกษาทางไกล ด้วยเหตุนี้ทำให้การจัดการศึกษาทางไกลต้องใช้สื่อประสม (Multimedia) เพื่อให้ให้นักศึกษามีทางเลือกในการเรียนด้วยตนเองจากสื่อทางไกล นอกจากนี้การลงทุนเพื่อการศึกษากทางไกล เป็นการลงทุนที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากต้นทุนในการผลิตสูง ถ้าหากผู้เรียนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายด้วยแล้ว นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการเรียนในระบบการเรียนทางไกลสำหรับผู้เรียนที่มีรายได้น้อยด้วย

3. ปัญหาตัวสื่อและเครื่องมือการสื่อสาร การผลิตสื่อทางไกล ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทสื่อเอกสาร ตำราเรียนหรือสื่อประสม (Multimedia) วิทยุทางการศึกษา จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการผลิตมาก ตลอดจนต้องลงทุนด้านงบประมาณใน ^{ขั้นสูง} จะได้อะไรที่มีคุณภาพและจะต้องมีการปรับปรุงบ่อยครั้งให้ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งหากไม่ดำเนินการเลยหรือใช้สื่อเก่า ๆ อยู่ตลอดเวลา ก็จะล้าสมัยไม่เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ เครื่องมือการสื่อสารที่จะแพร่กระจายสื่อ เช่น การออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ก็เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะนำความรู้เข้าไปสู่กลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึง หากการออกอากาศไม่สามารถครอบคลุมหรือมีจุดบอดบางจุด ประชาชนในจุดนั้นก็ขาดโอกาสที่จะได้รับความรู้และข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นให้เท่าเทียมกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อการพัฒนาประชาชนในจุดนั้น ๆ ด้วย ฉะนั้นในการลงทุนด้านสื่อทั้งทรัพย์สิน การเงิน วัสดุ และสติปัญญา จึงเป็นเรื่องสำคัญและมักจะมีปัญหาอยู่เสมอในด้านคุณภาพและขั้นตอนการผลิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

ปัญหาสำคัญหลาย ๆ ประการที่มีส่วนทำให้การจัดการศึกษาโดยวิธีทางไกลต้องประสบกับปัญหาดังกล่าวแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องการให้บริการที่ไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ผู้ที่ต้องการจะศึกษา ซึ่งอยู่ในชนบทที่ห่างไกลเหล่านั้นขาดโอกาสในการเรียนรู้ ฉะนั้นหากได้มีการพัฒนาระบบการศึกษาทางไกลให้สามารถให้บริการของสังคมที่มีศักยภาพสูง ย่อมจะสามารถให้บริการทางการศึกษาได้มากยิ่งขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าโดยสถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคมไทยในปัจจุบัน การสื่อสารโทรคมนาคมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การที่รับข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว ทันสมัยและมีประสิทธิภาพย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาถ้าประชากรของประเทศได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพมาตรฐาน

เท่าเทียมกัน นับเป็นวิธีการที่พัฒนาคุณภาพและศักยภาพของประชากรได้อย่างรวดเร็วและเป็นจำนวนมาก การจัดการศึกษาทางไกลโดยใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมก็นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของประชากรของประเทศคือประการหนึ่ง การที่ประเทศไทยมีดาวเทียมแห่งชาติ " ไทยคม " ขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2536 ทำให้ศักยภาพของการจัดการศึกษาทางไกลโดยใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ได้อย่างดีเยี่ยม และในขณะเดียวกันก็มีการวิจัยหลายชิ้นที่ยืนยันตรงกันว่าโทรทัศน์เป็นสื่อสำคัญในปัจจุบันที่สามารถเข้าถึงตัวประชาชนได้เป็นอย่างดี และประชากรจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 42 ที่สนใจจะรับชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งนับเป็นโอกาสอันดีที่จะได้พัฒนาการศึกษาทางไกลโดยใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมต่อไป (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

กรมการศึกษานอกโรงเรียนเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงได้จัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อที่จะใช้การสื่อสารผ่านดาวเทียมเป็นเครื่องมือในการให้บริการทางการศึกษาประชาชนอย่างทั่วถึง โดยมุ่งเน้นการให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย เด็กและเยาวชนผู้ขาดโอกาสในพื้นที่ชนบทยากจนและแรงงานความรู้อันต่ำในสถานประกอบการ เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการให้บริการทางการศึกษารวมทั้งพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการเรียนการสอนให้เท่าเทียมกัน

จากงานวิจัยของ คลฤดี ยั่งยืน (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความต้องการของเยาวชนที่มีต่อรายการโทรทัศน์เพื่อศึกษานอกโรงเรียนภาคกลางวัน พบว่า

1. เยาวชนมีความคิดเห็นว่าปริมาณรายการโทรทัศน์ศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอกับความต้องการ
2. ในการจัดรายการโทรทัศน์เพื่อศึกษามาตรกลางวัน เยาวชนมีความต้องการดังนี้
 - 2.1 รายการควรความยาวประมาณ 1 ชั่วโมง
 - 2.2 เนื้อหาสาระของรายการควรเป็นความรู้ทั่วไปที่สามารถนำไปสัมพันธ์กับบทเรียนได้
 - 2.3 ความรู้ที่ควรจัดมากที่สุด คือ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์
 - 2.4 ประเภทของรายการที่ควรจัด คือ ประเภทรายการ ตาม-ตอบปัญหา
3. ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่เป็นหน่วยงานของราชการ มีความคิดเห็นว่าควรจัดรายการโทรทัศน์เพื่อศึกษามาตรกลางวันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนและรายการสำหรับแม่บ้าน ส่วนผู้ผลิตรายการที่เป็นเอกชนมีความคิดเห็นว่าควรจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในภาคกลางวันเมื่อสถานีโทรทัศน์และผู้ผลิตรายการมีความพร้อมอย่างเต็มที่

ชไมพร ชุมพลกรัง (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจความนิยมและความต้องการ รายการโทรทัศน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า

รายการโทรทัศน์ที่เป็นที่นิยมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครคือ รายการละคร "สามท่อน สามมุม" รายการ "วัยเด็ด" และรายการ "180 โอคิว" และเมื่อพิจารณาคุณลักษณะของรายการดังกล่าวกับลักษณะของรายการที่เด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาต้องการ พบว่ารายการทั้ง 3 รายการมีความสอดคล้องกับรายการที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาต้องการเพียงด้านเดียว คือ ผู้ดำเนินรายการเท่านั้น ส่วนด้านเนื้อหาของรายการ วิธีการนำเสนอและเวลาในการนำเสนอยังไม่มี ความสอดคล้องกันมากนัก

จากการวิจัยดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นที่ต้องการในปัจจุบัน ซึ่งควรจัดรายการให้เหมาะสมกับทุกคน หากเป็นการจัดรายการเพื่อกลุ่มผู้เรียนซึ่งมีเนื้อหาของรายการ วิธีการนำเสนอและเวลาในการนำเสนอแตกต่างกัน ควรจะจัดให้สอดคล้องด้วยเนื้อหาสาระของรายการสามารถนำไปสัมพันธ์กับบทเรียนได้ เพื่อให้การจัดรายการดังกล่าวส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับชม จากการวิจัยดังกล่าวเป็นการจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาโดยทั่ว ๆ ไป ยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม จึงควรจะศึกษาหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อนักศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมต่อไป

สำหรับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนโดยทางไกลผ่านดาวเทียมจะใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้สอนอยู่ในปัจจุบันและจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมาสมัครเข้าเรียน โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก เมื่อมาสมัครเข้ารับการศึกษแล้ว สถาบันการศึกษาจะจัดส่งสื่อประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อชุดการเรียนไปให้ ในขณะที่รับการศึกษา นั้นจะส่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปของรายการวิทยุ และรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมไปยังผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถรับสัญญาณดาวเทียมจากจานรับสัญญาณส่วนบุคคลของตนเองหรือใช้จานรับสัญญาณดาวเทียมของชุมชนรับสัญญาณและชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในตารางออกอากาศ ซึ่งสถาบันการศึกษาจัดส่งให้ (สนอง ฉินนานนท์, 2537)

การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมนั้นโดยหลักการแล้วมุ่งเน้นการใช้ระบบการสื่อสารทุกชนิดของสังคม เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรศัพท์ เพื่อเชื่อมโยงความรู้อันระหว่างผู้เรียนและผู้สอนซึ่งอยู่ห่างไกลกันและในขณะเดียวกันคุณลักษณะที่โดดเด่นของระบบการสื่อสารที่สามารถกระจายไปยังผู้รับสารได้อย่างกว้างขวาง ย่อมจะเป็นประโยชน์ในการให้บริการทางการศึกษาได้อย่างกว้างขวางด้วย

โทรทัศน์เข้ามามีบทบาทในฐานะสื่อการศึกษามากขึ้น มีการใช้สื่อการศึกษานี้ในการศึกษาระดับชาติ คือ สามารถใช้กันทั่วประเทศตามนโยบายของรัฐบาล โดยใช้กันในระดับท้องถิ่นและสถานศึกษาด้วยความคิดว่า โทรทัศน์มีทั้งภาพและเสียง ซึ่งมีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนเป็นพิเศษ (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530) ลักษณะเด่นเป็นพิเศษที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาดังกล่าว จึงมีผู้นำเอาโทรทัศน์มาใช้ในการศึกษามากมาย ทั้งนำเอาเทคนิคและวิธีการเสนอรายการโทรทัศน์เพื่อการบันเทิงมาประยุกต์ใช้จึงทำให้ผู้ผลิตรายการต้องพิถีพิถันในการเสนอรายการแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาตรงกับที่จัดวัตถุประสงค์เอาไว้ (Handeock. อ้างถึงใน ททย์รัตน์ เทียนศรี, 2532.) การใช้โทรทัศน์การศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดเช่นนี้ได้จะต้องคำนึงถึงคุณค่าทางการศึกษา ควบคู่ไปกับคุณค่าทางการจูงใจ การเตรียมเนื้อหาสาระ ตลอดจนรูปแบบรายการโทรทัศน์ในการนำเสนอข้อความหรือเนื้อหาสาระต่าง ๆ โดยการกำหนดสัดส่วนและรูปแบบที่เหมาะสม

เพื่อให้สามารถถ่ายทอดแนวคิด ทักษะคิด อารมณ์และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้ตามเป้าหมายข้อมูลและเนื้อหาจะต้องเลือกเฉพาะข้อมูลที่จำเป็นต่อการนำเสนอรายการและการกำหนดรูปแบบให้มีความหลากหลาย น่าสนใจ ความพิเศษสุดของรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในทัศนะผู้ชม จึงมิได้ขึ้นอยู่กับรายการที่ปลอดโฆษณาสินค้า หรือเฉพาะมีคำว่า การศึกษาเป็นประกัน แต่ขึ้นอยู่กับรายการที่ประณีตและรายการนั้นเข้าถึงผู้ชมได้มากที่สุด (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530.)

การวางแผนการจัดรายการโทรทัศน์จำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยหาข้อมูลความสนใจและความต้องการของมวลชน นำมาเป็นตัวตั้งในการพิจารณาว่าควรจะมีรายการใด รูปแบบใด ช่วงเวลาใด ความยาวของรายการ ความถี่ของรายการมีมากน้อยแค่ไหน ก็จะทำให้มั่นใจได้ว่าการใช้โทรทัศน์นั้น ๆ จะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งควรคำนึงถึงองค์ประกอบของการจัดรายการโทรทัศน์ 4 ด้าน คือ เนื้อหาสาระของรายการ รูปแบบรายการโทรทัศน์ ช่วงเวลาและความยาวของรายการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบของการจัดรายการโทรทัศน์

เนื้อหาสาระของรายการ

รายการโทรทัศน์ไม่ว่าจะเป็นรายการบันเทิงหรือรายการเพื่อการศึกษา ต่างก็ต้องมี "สาระ" ทั้งนั้น เนื้อหาสาระของรายการ หมายถึง ประเด็น ข้อคิด ทักษะ ความรู้สึกนึกคิด ทักษะคิด ค่านิยม และความชำนาญที่ผู้ชมจะได้รับหลังจากการชมรายการแล้วเพื่อให้ผู้ชมรู้สึกได้ว่า "ได้" รับอะไรสักอย่างจากรายการ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์และนิคม ทาแดง, 2532)

- บางรายการให้บทเรียนชีวิตแฝงไปกับความบันเทิงแม้จะเป็นชีวิตที่หนักอึ้งแต่ผู้ชมก็อยากติดตาม
- บางรายการสร้างค่านิยมที่พึงปรารถนา
- บางรายการให้ความรู้ที่นำไปประกอบอาชีพได้ ฯลฯ

สิ่งที่เราให้แก่ผู้ชมเหล่านี้คือ "เนื้อหาสาระ" โดยใช้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นเครื่องทลากล่อประเภทของ " สาระ " ของรายการอาจจำแนกเป็นทั้งสาระทางสติปัญญา เช่น ความรู้ต่าง ๆ สาระทางจิตใจ เช่น คุณธรรม และสาระทางด้านทักษะ เช่น ความชำนาญ เป็นต้น

รูปแบบรายการโทรทัศน์

รูปแบบรายการโทรทัศน์ (Format) หมายถึง วิธีการในการเสนอเนื้อหาสาระและสิ่งที่อยู่ในรายการโทรทัศน์ จำแนกรูปแบบได้หลายอย่างตามประเภทของรายการ ดังนี้ (ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา, ม.ป.ป.)

1. พูดหรือบรรยายคนเดียว (Monologue) เป็นรายการที่มีผู้มาปรากฏตัวพูดคุยกับผู้ชมเพียงคนเดียว การบรรยายนี้จะมีภาพประกอบเพื่อไม่ให้ผู้ชมเห็นหน้าผู้พูดตลอดเวลา ผู้ที่มาบรรยายนี้ควรจะเป็นผู้ที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญในเนื้อหาที่จะพูด เพื่อให้ผู้ชมสนใจ

2. รูปแบบสนทนา (Dialogue) เป็นรายการโทรทัศน์ที่มีคนมาพูดคุยกัน 2 คน หรือหลายคนก็ได้ มีการถามคำถาม สนทนากัน แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3. รูปแบบอภิปราย (Discussion) เป็นรายการโทรทัศน์ที่มีผู้ดำเนินการอภิปราย 1 คน โดยเป็นผู้ป้อนประเด็นคำถามให้ผู้ร่วมอภิปรายตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป แต่ไม่ควรเกิน 4 คน เป็นผู้แสดงความคิดเห็นของตนเอง โดยอาจจะแย้งหรือเสริมคนที่พูดก่อนก็ได้

4. รูปแบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นรายการโทรทัศน์ที่มีผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ โดยผู้สัมภาษณ์จะสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการให้ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าให้ฟัง รายการสัมภาษณ์จะเป็นส่วนหนึ่งของรายการสารคดี ซึ่งมีการบรรยายประกอบหรือจะมีผู้ให้สัมภาษณ์คนเดียวตลอดรายการ 30 นาทีก็ได้

5. รูปแบบเกมหรือการตอบปัญหา (Quiz Programme) เป็นรายการโทรทัศน์ที่จัดให้มีการแข่งขันระหว่างคน หรือกลุ่มของผู้ร่วมรายการ ด้วยการเล่นเกมหรือตอบปัญหา ฝ่ายชนะจะได้รางวัลใหญ่ ฝ่ายแพ้จะได้รางวัลปลอบใจ

6. รูปแบบสารคดี (Documentary Programme) เป็นรายการโทรทัศน์ที่เสนอเนื้อหาสาระ ด้วยภาพและเสียงบรรยายตลอดเวลา โดยไม่พิธีกรหรือผู้ดำเนินรายการ หรือผู้คนมาพูดคุยกันมี 2 ประเภทคือ

6.1 สารคดีเต็มรูป จะดำเนินเรื่องด้วยภาพตลอด อาจมีการถามความเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องบ้างแต่สั้น อาจเสนอคนเดียวกันได้หลายครั้ง และรายการเดียวอาจมีผู้ให้ความคิดเห็นหลายคนก็ได้ แต่รายการส่วนใหญ่จะเสนอภาพที่เป็นกระบวนการ หรือเรื่องราวตามธรรมชาติโดยไม่มีผู้ดำเนินรายการ

6.2 รูปแบบกึ่งสารคดี (Semi-Documentary) เป็นรายการโทรทัศน์ที่มีลักษณะที่ผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่เดินเรื่องพูดคุยกับผู้ชมและให้เสียงบรรยายตลอดรายการ โดยมีผู้ดำเนินรายการปรากฏตัวตอนต้น ตอนกลาง เท่าที่จำเป็น และตอนสรุปรายการ นอกนั้นเป็นภาพแสดงเรื่องราวหรือกระบวนการตามธรรมชาติ ผู้ดำเนินรายการอาจพูดในท้องส่งหรือไปพูดในสถานที่ด้วยก็ได้ เช่น รายการเกี่ยวกับธรรมชาติก็ไปพูดในป่า หรือในบริเวณที่ถ่ายทำนั้น ๆ

7. รูปแบบละคร (Drama) เป็นรายการโทรทัศน์ที่เสนอเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยการจำลองสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นละคร มีการกำหนดผู้แสดง จัดสร้างฉาก แต่งตัวแต่งหน้าให้สมจริงสมจัง และใช้เทคนิคการละครเพื่อเสนอเรื่องราวให้เหมือนจริงมากที่สุด ใจใต้ทั้งรายการบันเทิงและรายการเพื่อการศึกษา

8. รูปแบบสารละคร (Docu-drama) เป็นรายการโทรทัศน์ที่ผสมผสานรูปแบบสารคดีเข้ากับรูปแบบละคร หรือการนำละครมาประกอบรายการที่เสนอสาระบางส่วน มิใช่เสนอเป็นละครทั้งรายการเพื่อการศึกษา ความรู้และแนวคิดในเรื่องที่เสนอ ทั้งนี้ต้องมีผู้ดำเนินรายการสรุปอภิปราย หรือขยายสาระที่ดูจากส่วนที่เป็นละคร ซึ่งรายการโทรทัศน์ลักษณะนี้มุ่งให้สาระ 4 แนว คือ

1. นำเรื่อง
2. เป็นตัวอย่าง
3. ขยายประเด็นหรือแนวคิด
4. สรุปประเด็น

9. รูปแบบสาธิตและทดลอง (Demonstration) เป็นรายการโทรทัศน์ที่เสนอ "วิธีทำ" อะไรก็ได้ เพื่อให้ผู้ชมได้แนวทางไปใช้ทำจริง ๆ เช่น รายการปรุงอาหาร รายการเลี้ยงสัตว์ รายการประดิษฐ์งานฝีมือต่าง ๆ

10. รูปแบบเพลงและดนตรี เป็นรายการโทรทัศน์ที่เสนอการบรรเลงดนตรี และการใช้เพลงมี 3 แบบ คือ

1. แบบที่มีวงดนตรีและนักร้องมาแสดงในท้องผลิตรายการ
2. แบบที่ให้นักร้องมาร้องในท้องผลิตรายการคู่ไปกับเสียงดนตรีที่บันทึกเสียงไว้แล้ว
3. แบบที่ให้นักร้องและดนตรีมาเล่นและร้องในท้องผลิตรายการ แต่ใช้เสียงที่ได้

จากการเปิดเทป หรือแผ่นเสียง เพราะเทปเสียงหรือแผ่นเสียงบันทึกจากระบบบันทึกเสียงที่ดีกว่า

11. รูปแบบนิตยสาร (Magazine Programme) เป็นรายการโทรทัศน์ที่เสนอหลายประเด็นหลายรส และหลายรูปแบบในรายการเดียวกัน โดยใส่ไว้เป็นชุด ๆ เช่น อาจเริ่มต้นรายการด้วยเพลง ตามด้วยพิธีกรพูดคุยด้วยเรื่องที่น่าสนใจ ตามด้วยการเล่นเกม กลับไปฟังเพลงสลับด้วยการสัมภาษณ์ เรียกว่าเป็นรายการที่มีความหลากหลายในรูปแบบ สาระ และวิธีการนำเสนอเช่นเดียวกับนิตยสารที่มีหลายเรื่องหลายรสในเล่มเดียวกัน

12. รูปแบบการถ่ายทอดสด (Live Programme) เป็นรายการโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น กีฬา กีฬา งานมหกรรม หรืองานราชพิธีต่าง ๆ

ช่วงเวลาและความยาวของรายการ

การจัดรายการต้องกำหนดช่วงเวลาและความยาวของรายการให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระรูปแบบ และวิธีการเสนอ เช่น

- รายการข่าวแต่ละข่าวควรมีความยาวไม่เกิน 3 นาที ในช่วงรายการข่าวไม่ควรเกิน 30 นาที (ประมาณ 10 ข่าว)

- รายการสารคดีควรมีความยาวช่วงละไม่เกิน 10 นาที ทั้งนี้รายการที่มีความยาว 30 นาที อาจมี 3-4 ตอน

- รายการละครวิทยุโทรทัศน์ที่มีเรื่องต่อเนื่องกัน ที่เรียกว่า "Serial" อาจมีความยาวตอนละ 30 นาทีหรือ 60 นาที (แต่ละตอนมีหลายช่วง ๆ ละไม่เกิน 10 นาที)

- รายการภาพยนตร์โทรทัศน์ที่เป็นเรื่องเดียวกันแต่ละตอนเรื่องไม่ต่อเนื่องกันที่เรียกว่า "Series" ควรมีความยาว 30 หรือ 60 นาที (แต่ละตอนมีหลายช่วง ๆ ละไม่เกิน 10 นาที)

- รายการภาพยนตร์โทรทัศน์เรื่องยาว ส่วนมากความยาวไม่เกิน 2 ชั่วโมง

- รายการเพื่อความรู้และการศึกษาควรมีความยาว 15 นาที 20 นาที หรือ 30 นาที

จากองค์ประกอบข้างต้นนี้จัดรายการทั้งที่เป็นรายการเดี่ยวและผู้จัดตารางออกอากาศจำเป็นจะต้องพิจารณาควบคู่กันไปด้วยว่า ช่วงใดควรเสนอรายการประเภทใดจึงจะสนองเนื้อหาสาระที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาของนักศึกษาในกลุ่มต่าง ๆ ให้มากที่สุดซึ่งตรงกับความต้องการของนักศึกษา

การจัดการเรียนการสอนทางไกลโดยใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม มีลักษณะการจัดการเรียนการสอนเช่นเดียวกับระบบการเรียนการสอนทางไกลทั่วไป ซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนประสพผลสำเร็จ กล่าวคือ การสำรวจความต้องการทางการศึกษา พัฒนาหลักสูตร ผลิตสื่อการเรียนการสอน เผยแพร่และกระจายสื่อ การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล

หลักสูตรและวิชาออกอากาศ การออกอากาศจะให้ความสำคัญแก่หลักสูตรเหล่านี้ตามลำดับ

- หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
- หลักสูตรวิชาชีพ
- หลักสูตรประถมศึกษา

จากการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนให้ความสำคัญแก่หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นอันดับแรกเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาที่จะยกระดับการศึกษาของประชาชนให้มีการศึกษาขั้นต่ำในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเป็นการสนองนโยบายดังกล่าวผู้วิจัยจึงเลือกวิจัยนักศึกษาทางไกลตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

จากการที่มีการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม มีการจัดทบทวีช้ออกอากาศตามโครงสร้างหลักสูตร ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 16 ทบทวีชา ซึ่งยังไม่ทราบว่าตรงกับความต้องการของนักศึกษาทางไกลผู้รับบริการหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอยากทราบว่า นักศึกษาทางไกลมีความต้องการที่จะเรียนในเนื้อหาวิชาใดบ้างและให้ความสำคัญแก่วิชาใดมากที่สุดตามลำดับ รูปแบบรายการในแต่ละทบทวีชาต้องการแบบใด ช่วงเวลาการรับชมรายการในจันทร์-วันศุกร์และวันเสาร์-วันอาทิตย์ สะดวกและมีความต้องการรับชมช่วงเวลาใด ตลอดจนความยาวของรายการแต่ละวิชาต้องการเวลานานเท่าใด โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาความต้องการของนักศึกษาทางไกลดังกล่าว 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านรูปแบบรายการด้านช่วงเวลาการรับชมรายการและด้านความยาวของรายการ ซึ่งทั้ง 4 ด้านนี้ ด้านที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาความต้องการ เพื่อนำมาวางแผนการจัดรายการโทรทัศน์ ซึ่งองค์ประกอบของการจัดรายการโทรทัศน์ต้องประกอบด้วย 4 ด้านดังกล่าวแล้ว เพื่อจะทำให้มั่นใจได้ว่าการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมนั้น ๆ ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของนักศึกษาทางไกลเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมใน 4 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านรูปแบบรายการ ด้านช่วงเวลาการรับชมรายการและด้านความยาวของรายการ ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. เพื่อเปรียบเทียบความต้องการของนักศึกษาทางไกล เกี่ยวกับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมใน 4 ด้านคือ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านรูปแบบรายการ ด้านช่วงเวลาการรับชมรายการ และด้านความยาวของรายการกับข้อมูลพื้นฐานจำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากข้อมูลเบื้องต้นและประสบการณ์ของผู้วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความต้องการของนักศึกษาทางไกลเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม พบว่า แม้นักเรียนที่จัดซึ่งมีอยู่มากมายทั้งภาครัฐและเอกชน จะมีทฤษฎีและรายละเอียดของการจัดการศึกษาทางไกลแตกต่างกันไป แต่หน่วยงานส่วนใหญ่มักจะประสบปัญหาในการจัดดำเนินการ ซึ่งจากรายงานผลการประชุมสัมมนาหน่วยงานที่รับผิดชอบในโอกาสต่าง ๆ กัน สามารถใช้เป็นข้อสนับสนุนได้เป็นอย่างดี

สำหรับการศึกษาความต้องการของนักศึกษาทางไกลเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน หากคำนึงแต่เนื้อหาวิชา รูปแบบรายการ ช่วงเวลาการรับชมรายการและความยาวของรายการแล้ว ความแตกต่างระหว่างภาคในด้านสภาพวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมปฏิบัติและการดำเนินชีวิตของประชาชน อาจส่งผลกระทบต่อการจัดในแต่ละภาคไม่มากนักและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้มีความหลากหลายและมีความแตกต่างระหว่างบุคคลสูงมาก มีอายุระหว่าง 15-60 ปี ซึ่งโนลส์ (Knowles, 1950) ก็เน้นเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลมาก

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบความต้องการของนักศึกษาทางไกลที่เกี่ยวข้องกับเพศ อายุ อาชีพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งทั้งหมดผลจะออกมาแตกต่างกัน

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเพื่อการวิจัย ดังนี้

สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดสมมติฐานการวิจัย ดังนี้ คือ

1. นักศึกษาทางไกล ที่มีเพศต่างกัน จะมีความต้องการรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05
2. นักศึกษาทางไกล ที่มีอายุต่างกัน จะมีความต้องการรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05
3. นักศึกษาทางไกล ที่มีอาชีพต่างกัน จะมีความต้องการรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05
4. นักศึกษาทางไกล ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน จะมีความต้องการรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

ขอบเขตของการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 วิจัยเรียนทางไกล ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดทั้ง 5 ภูมิภาค ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลางและภาคใต้

2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เลือกมาจากประชากรข้างต้น โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน 500 คน (รายละเอียดการสุ่มตัวอย่างได้นำเสนอในบทที่ 3)

3. ศึกษาความต้องการของนักศึกษาทางไกลสำหรับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 วิธีเรียนทางไกล ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เฉพาะในด้าน เนื้อหาวิชาเกี่ยวกับวิชาบังคับ 4 หมวดวิชาได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต โลกของงานอาชีพ วิชาเลือก 12 หมวดวิชาได้แก่ ภาษาไทย 1 คณิตศาสตร์ 1 คณิต-ศาสตร์ 2 วิทยาศาสตร์ 1 วิทยาศาสตร์ 2 ภาษาอังกฤษ 1 ภาษาอังกฤษ 2 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 1 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 2 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 4 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 5 ด้านรูปแบบรายการ ด้านช่วงเวลาการรับชมรายการและด้านความยาวของรายการเท่านั้น

4. ตัวแปรที่จะศึกษา

4.1 ลักษณะและข้อมูลพื้นฐานของนักศึกษาทางไกล

- เพศ
- อายุ
- อาชีพ
- ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4.2 ความต้องการของนักศึกษาทางไกลในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีต่อรายการ

โทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมใน 4 ด้านคือ

- ด้านเนื้อหาวิชา
- ด้านรูปแบบรายการ
- ด้านช่วงเวลาการรับชมรายการ
- ด้านความยาวของรายการ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การศึกษาความต้องการของนักศึกษา เป็นที่ขึ้นตามความต้องการของนักศึกษาทางไกลเท่านั้น
2. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะนักศึกษาทางไกลระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ลงทะเบียนเรียนวิธีเรียนทางไกลในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดทั้ง 5 ภูมิภาค ได้แก่ เชียงราย บุรีรัมย์ สัมพรปราการ นนทบุรีและสงขลา

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสุ่มหลายขั้นตอน (MultiStage Random Sampling) ข้อมูลจากการศึกษาในครั้งนี้ไม่ครอบคลุมพื้นที่ทุกจังหวัด เนื่องจากศึกษาภูมิภาคละ 1 จังหวัด รวม 5 จังหวัดเท่านั้นคือ เชียงราย บุรีรัมย์ สัมพรปราการ นนทบุรี และสงขลา เท่านั้น การนำผลวิจัยที่ได้ไปใช้ในกรณีอื่นหรือในพื้นที่อื่น ๆ ควรคำนึงถึงข้อจำกัดนี้ด้วย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม หมายถึง รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการจัดและผลิตเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530

2. การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ หมายถึง การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2530

3. นักศึกษาทางไกล หมายถึง ผู้ที่ขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ณ สถานศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนและลงทะเบียนเรียนวิชาเรียนทางไกลระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใน 5 จังหวัด คือ เชียงราย บุรีรัมย์ สมุทรปราการ และสงขลา ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537

4. ความต้องการการศึกษาทางไกล หมายถึง ความปรารถนาหรือความประสงค์ของนักศึกษาทางไกล ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ที่อยากจะได้รับ ความรู้ในแต่ละวิชาเพิ่มเติมและเข้าใจเนื้อหายิ่งขึ้นโดยใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม

5. เนื้อหาวิชา ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งประกอบด้วย 16 ทมวตวิชา ได้แก่ ทมวตวิชาบังคับ 4 ทมวตวิชา คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต โลกของงานอาชีพ วิชาเลือก 12 ทมวตวิชา คือ ภาษาไทย 1 คณิตศาสตร์ 1 คณิตศาสตร์ 2 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 1,2,3,4,5 วิทยาศาสตร์ 1 วิทยาศาสตร์ 2 ภาษาอังกฤษ 1 ภาษาอังกฤษ 2

6. รูปแบบรายการ หมายถึง รายการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนผลิตเพื่อสนองเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งอาจผลิตในรูปแบบของรายการดังนี้ คือ รายการละคร รายการสนทนา รายการอภิปราย รายการบรรยายประกอบภาพ รายการสัมภาษณ์ รายการแบบอื่น ๆ

7. ช่วงเวลาการรับชมรายการ หมายถึง ช่วงระยะเวลาที่นักศึกษาทางไกล สะดวกในการรับชมรายการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนผลิตเพื่อเสนอเนื้อหาวิชาตั้งแต่เวลา 06.00 - 21.00 น. ในวันจันทร์-วันศุกร์ และเวลา 08.00 - 19.00 น. ในวันเสาร์และวันอาทิตย์

8. ความยาวของรายการ หมายถึง ระยะเวลารายการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนผลิตเพื่อเสนอเนื้อหาวิชาโดยมีความยาว 10 นาที 15 นาที 20 นาที 30 นาทีหรือ 1 ชั่วโมง

9. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง คะแนนสูงสุดที่ได้รับเมื่อจบการศึกษาชั้นสูงสุด แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

9.1	สอบได้คะแนน	50 - 59 %	หรือเกรดเฉลี่ย	1
9.2	สอบได้คะแนน	60 - 69 %	หรือเกรดเฉลี่ย	2
9.3	สอบได้คะแนน	70 - 79 %	หรือเกรดเฉลี่ย	3
9.4	สอบได้คะแนน	80 ขึ้นไป	หรือเกรดเฉลี่ย	4

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบความต้องการของนักศึกษาทางไกลเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียมตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาว-เทียมให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาวិธีเรียนทางไกล ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
3. ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่นักศึกษากลุ่มอื่นต่อไป รวมทั้งเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย